Ali Reşad'dan Yusuf Akçura'ya

Sosyal Darwinist Tarih ve Türk Tarih Tezi

Uzun yıllardır sosyal bilimciler arasında Cumhuriyet'in Tek Parti dönemi kesintisiz bir süreç, bir bütün olarak görüldü. 1930'lu yılların farklılığı zaman zaman gündeme getirilmişse de arka planındaki gerekçeleri ve bunların bilim dünyası üzerindeki etkileri yeterince vurgulanmadı. Oysa Türkiye'de, 1930'lu yılların başında sosyal ve beşeri bilimlerde, bu arada tarih anlayışında ve tarih yazıcılığında bir kesinti yaşandı. Bu fay hattının oluşumunda Atatürk'ün önemli bir rolü oldu. 20'li yıllarda gerçekleştirilen kurumsal yapılanmanın ve yasal düzenlemelerin ardından yeni bir yurttaş kimliği inşası Cumhuriyet için kaçınılmaz olmuştu. Öte yandan 1929 Dünya Buhranı ile birlikte ülkelerin dışa kapanışı, Türkiye'nin de dış dünyayla, bu arada Avrupa ile olan ilişkilerini gözden geçirmesine neden olacaktı.

Cumhuriyet'in tarih anlayışı Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ile birlikte yeni bir evreye giriyordu. Bir yönüyle geçmişi sil baştan kurgulamaya yönelik girişimler güç kazanırken Avrupa odaklı, Aydınlanmacı, ancak Avrupa merkezli II. Meşrutiyet tarihçiliğinin sorgulanmasına girişiliyordu. Sosyal Darwinist olarak nitelenen 19. yüzyılın pozitivist tarih anlayışıyla araya mesafe konuluyor, 20. yüzyıla özgü disiplinlerarası bir "sentez" tarihçiliğine doğru yol alınıyordu. 30'lu yıllarda müze, kütüphane, bilimsel kurumlar, özgün metinler, arşivler, kısaca geçmişin birikimini geniş bir alana yayan tarih anlayışının altyapısına yönelik çabalar yoğunlaştı. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile birlikte "medeniyet" öğesinin ötesinde "kültür" eksenini ön plana çıkaran bir tarih anlayışı hâkim kılındı. Bu aynı zamanda paradoksal bir yapıyı da doğurdu. Bir yandan kültürel tarihle "yeni insan"ın ya da yurttaşın kimliğini yaratma kaygısıyla hareket edilirken, öte yandan tarihe çağdaş, "bilimsel" bir görünüm verilmesi ve "total" bir tarih anlayışının benimsenmesi isteniyordu.

Türkiye tarihçiliği bundan böyle klasik "Aydınlanma" anlayışına özgü "medeniyet"e karşı gizil bir cephede saf tutuyordu. Her ne kadar arkeoloji ile tarihe derinlik kazandırılıyorsa da bulgular, hiç olmazsa bir süre, "Türk Tarih Tezi"ni doğrulatmaya yönelik veri olarak değerlendirilecekti. Ancak, romantik kaygılar o güne kadar yabancıların alanı olan arkeolojiyi Türkiye'nin kendi kadroları, üniversite mensupları için akademik uğraşa dönüştürecek, birçok kazı bilfiil Türk arkeologlarınca yürütülecekti. Türk Tarih Tezi ile Türkiye'de arkeoloji bilimi yeni bir ivme kazanıyordu.

Batı Uygarlığı ve Alternatifler

Cumhuriyet'in inşa sürecinde örnek aldığı Batı uygarlığı 1930'lu yıllarda karanlık bir döneme giriyordu. Batı demokrasisi ve kapitalizm önce Sovyetler Birliği tarafından sorgulanır olmuştu. Ardından 1922'de Mussolini iktidara geliyor ve korporatif, otoriter, bir süre sonra totaliter bir düzenin inşasına girişiyordu. Batı'da demokrasiyi simgeleyen ülkeler, bu arada Fransa ve İngiltere, Cihan Harbi'nden galip çıkmalarına rağmen bir türlü bellerini doğrultamıyorlardı. İtilaf Devletleri savaşı kazanmış olsalar da finansmanında ABD'ye borçlanmış ve umutlarını Almanya'dan alacakları savaş tazminatına bağlamışlardı. Oysa Almanya Versailles Barış Antlaşması'yla çökertilmiş, savaş tazminatı altında inim inim inler duruma sokulmuştu. Bu durumun anlamsızlığını gören ünlü iktisatçı Keynes, İngiliz delegasyonundan istifa ederek "çok satan" kitaplar arasında yerini alacak *Barışın Ekonomik Sonuçları* adlı eserini yazacaktı. Bu kitabı Fethi Okyar, Malta'da sürgündeyken Türkçeye çevirecekti.[1] Hiperenflasyon bir süre sonra Almanya'da orta sınıfı silip süpürecek, Alman halkı Versailles'da kendisine yapıldığını düşündüğü haksızlığı irredantist bir politikayla gidermeye çalışacaktı. Bu durum 1933'te Hitler'e iktidarın yolunu açacaktı. Türkiye de savaştan mağlup çıkan ülkeler arasındaydı. Bazı çevrelerde bir aralık Wilson ilkeleri ve Amerikan mandası ilgi uyandırmışsa da, Türkiye'de Millî Mücadele'yi yürütecek kadro dış ülkelere umut bağlamadan bağımsızlığa yönelecekti.

Ulus-devlet yapısı doruk noktasına Cihan Harbi ertesi ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın On Dört Maddesi ile varmıştı. 19. yüzyıl hegemonya anlayışını sorgulayan bu belge ulusal self determinasyon ya da ulusun kendi kaderini belirleme anlayışını ön plana çıkarıyordu. Yeryüzündeki her ulusal kimlik kendi geleceğini belirleyecek, belirli bir coğrafyada, bir toprak parçası üzerin-

Versailles Antlaşması'yla Almanya'ya ödeyemeyeceği bir savaş tazminatı getirilmişti. Bu durumun anlamsızlığını gören ünlü iktisatçı Keynes, İngiliz delegasyonundan istifa ederek *Barışın Ekonomik Sonuçları* adlı eserini yazacaktı.

de yaşama hakkına sahip olacaktı. Bu ilke bir anlamda sömürgeciliğin de sona erdirilmesi anlamına geliyordu. Paris Barış Konferansı sırasında galip ülkeler mağlupların kaderini belirlerken sayısız küçük ulus ve sömürge nefesini tutmuş, kendileri hakkında verilecek kararı beklemişti. Bir başka deyişle On Dört Madde sömürgeciliğe yansız, açık fikirlilikle çözüm bulmayı öneriyordu. Wilson prensiplerine büyük umutla bakan ülkelerin belli başlıları Mısır, Hindistan, Çin ve Kore idi. 1919 baharında, Wilson'ın sözleri bu dört ülkede siyasal başkaldırılara neden olmuştu. 1919 Mısır Devrimi, Hindistan'da Rowlatt Satyagraha, Çin'de 4 Mayıs Hareketi, Kore'de 1 Mart Ayaklanması aslında o günkü uluslararası düzeni sorgulayan Wilson prensiplerine bel bağlamıştı. Bu ülkelerde doğmakta olan milliyetçi hareketler Wilson'ın dilini içselleştirmiş ve kendi yerel kültürleri ve politikalarıyla harmanlayarak uluslararası arenaya bir eylem olarak yansıtmışlardı. Woodrow Wilson'ın bu anlayışı devletlerarası sistemin etik ve yasal normu olarak sunulmuştu. Ancak, ABD başkanının tüm iyi niyetine karşın, Wilson prensipleri uygulamada büyük güçlüklerle karşılaştı. Sömürgeci ülkeler yan çiziyordu. Wilson'ın vaatlerinin hızla irtifa yitirmesi düş kırıklıklarına neden oldu ve bu sömürge ya da yarı sömürge ülkelerde revizyonist ideoloji ve hareketlere ortam sağladı. Mao Zedong, Ho Chi Minh ve Jawaharlal Nehru gibi Üçüncü Dünya'nın ilerideki liderlerinin çizgileri büyük ölçüde

Wilson'ın On Dört Madde'sindeki vaatlerinin hızla irtifa yitirmesi düş kırıklıklarına neden oldu, ve bu sömürge ya da yarı sömürge ülkelerde revizyonist ideoloji ve hareketlere ortam sağladı. Mao Zedong, Ho Chi Minh ve Jawaharlal Nehru gibi Üçüncü Dünya'nın ilerideki liderlerinin çizgileri büyük ölçüde Wilson prensiplerinin neden olduğu hüsranla açıklanabilirdi.

Wilson prensiplerinin neden olduğu hüsranla açıklanabilirdi. Paris Barış Antlaşmalarının ve Wilson'ın uluslararası alandaki etkisi Avrupa'nın savaş alanlarının çok ötelerine uzanmıştı.[2] Yeni bir dünya kuruluyordu ve bu dünyada Türkiye de yerini alacaktı.

Sevr'den Lozan'a

Lozan, ABD senatosunda onaylanmamıştı. Türkiye ile arasına mesafe koyan Amerika bir süre sonra kendi kabuğuna çekilecek, Wilson prensiplerinden doğan Milletler Cemiyeti'ne bile girmeyecekti. Türkiye'nin demokrasi konusunda örnek alabileceği tek ülke İngiltere idi. Oysa Millî Mücadele'de Yunanistan'ın arkasında İngiltere vardı. Lozan'da halledilemeyen Musul sorunu İngiltere'ye karşı olumsuz tavrın daha bir süre devamını gerektiriyordu. Türkiye'de zaman zaman "demokrasi"den söz ediliyorsa da, "halkçılık" ilkesi ve siyasî yapının kurgulanışı gereği "siyasî demokrasi" gündemde yoktu. Çoğulcu bir yapının önü "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz" anlayışıyla kesilmişti. İki kez çok parti deneyimine girişilecek, ancak her ikisi de hüsranla sonuçlanacaktı. Öte yandan Atatürk, şahsen köylü bir toplumda demokrasinin anlamlı olamayacağı kanısındaydı. Milleti temsil edecek olan seçmenlerin, köyün dışına adımını atmamış kişilerin sağduyulu bir biçimde oy kullanabileceklerine inanmıyordu. Şeyh, şıh, ağa, seyit, mürit etkisiyle oy kullanacak yerel güçler Ankara'ya üstün gelebilecekti. Bu nedenle her ne kadar 13 Eylül 1920'de Meclis'e verdiği takrirde "rey-i âm"dan, genel seçimden

söz etmişse de, bu tek dereceli seçim anlamına gelmiyordu. Nitekim, 1927 Kurultayı'nda gündemde olmasına karşın tek dereceli seçim için İkinci Dünya Savaşı'nın ertesini beklemek gerekecekti.

Öte yandan, halkı yanına alarak temel reformları gerçekleştirmesi de olanaksızdı. Dünya ekonomisi giderek daralıyordu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında büyük umutlarla kalkınmaya bel bağlayan Cumhuriyet rejimi kısa bir süre sonra düş kırıklığına uğrayacaktı. Lozan'da beş yıl daha sürmesi öngörülen eski gümrük tarifeleri 20'li yıllarda ülkeyi korumacı dış ticaret politikasından yoksun bırakmıştı. "Kambiyo buhranı" yirmili yıllar boyunca gündemde kaldı. Bu arada kredi kurumları ve sigortacılık alanında olanaklar ölçüsünde "millî" bir politika güdülmek istendi. Türkiye'nin birçok yöresinde ticaret odaları açılarak ülkenin ekonomik açıdan soluklanması hedeflendi. Devlet Sanayi ve Maadin Bankası, Türkiye İş Bankası, Anadolu Sigorta, Millî Reasürans gibi finans kurumlarıyla kredi ve sigorta darboğazı aşılmaya çalışıldı. Ancak 20'li yılların ikinci yarısında iklim koşulları ve iç piyasayı genişletecek bir kredi politikasının bulunmaması nedeniyle ülke bir türlü beklenen toparlanmayı gösteremiyordu. Tüm bu aç-

Ulus-devlet yapısı doruk noktasına Cihan Harbi ertesi ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın On Dört Maddesi ile varılacaktı. Bu belge ulusun kendi kaderini belirleme hakkını ön plana çıkarıyordu.

mazlarla mücadele edilirken 1929 Buhranı bastırmış, dünyada talep daralmış ve ticaret hadleri Türkiye'nin tarım ürünlerinin aleyhine dönmüştü. Birçok ülke içine kapanırken Türkiye'nin farklı bir seçeneği yoktu. 1930 yılında, 1980'li yıllara kadar Türkiye ekonomisine damgasını vuracak olan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılacak, bir anlamda 30'lu yıllarda resesyonist politikalar uygulanacaktı. Bu arada Merkez Bankası kurularak Osmanlı Bankası devre dışı bırakıldı. Anadolu Sigorta ve Millî Reasürans'la yabancı sigorta şirketlerinin alanı daraltıldı. Demiryolları ve kent hizmeti veren diğer yabancı şirketlerin millileştirilmesine gidildi. O güne kadar nizamnameyle yönetilen Cumhuriyet Halk Fırkası'na 1931 yılında alelacele bir program hazırlandı ve 1933 yılında oklarla ifade edilecek altı ilke, 1937'de Anayasa'ya kondu.

Romantik Tarih

Romantik resmî tarih tezi Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti / Türk Tarih Kurumu çevrelerinde ve ortaöğrenimde kullanılan tek tip tarih kitaplarında yer almışsa da, yükseköğretim ve yayın dünyasında etkisi sınırlı oldu. Hatta eleştirilere uğradı. Ankara-İstanbul ikileminde direnebildiği kadar Türk Tarih Tezi'nden uzak kalmayı deneyen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Köprülü'nün şahsında Türk Tarih Tezi'ni daha geniş bir eksene oturtmayı deniyordu. Zeki Velidi Togan, kesin tavrını koymuş ve yurtdışına çıkmıştı. Osmanlı tarihinin yörüngesini Batı'dan Doğu'ya kaydıran bu açılım iç dinamikleri öne çekiyor ve "ulusal" tarihe yeni bir veçhe kazandırıyordu.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/Kurumu çevresinde oluşan "resmî" sayılabilecek tarih öngörülerinden farklı olarak, Köprülü'nün başlattığı tarih açılımı İstanbul'da güçlendi. Aslında Köprülü de uzun yıllar "millî tarih" ders kitapları yazmıştı; hatta kongrelerde "resmî" görüşe yakın tavır almıştı. 1923'te çok değerli bir *Türkiye Tarihi* yayımlamıştı.[3] Sonraları özeleştiride bulunacak, bu dönemi "romantizm" olarak yorumlayacaktı. 1930'lu yıllarda ideolojik yelpazenin daralmasına karşın geçmişin yorumunda farklı yöntemlerin ele alınabilmesi, öte yandan Türk Tarih Kurumu'nun idarî ve malî açıdan görece özerk bir araştırma birimine dönüşmesi, tarihçiliğin ve bu arada arkeolojinin, diğer disiplinlere oranla önemli bir atılım gerçekleştirmesine neden oldu. Nitekim Türk Tarih Kurumu yayın organı, *Belleten*, resmî Türk Tarih

Türk Tarih Tezi'nden uzak kalmayı tercih eden İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Köprülü'nün şahsında Türk Tarih Tezi'ni daha geniş bir eksene oturtmayı deniyordu.

Tezi'nden arınmış bir biçimde, 1937 başında yayımlanmaya başlanmış, *Tarih-i Osmanî* ve *Türk Tarih Encümeni* mecmualarının başlattıkları çizgiyi bir üst evreye taşımıştı.

Pozitivist Tarihçi Ali Reşad

Türk Tarih Kurumu'nun 30'lu yıllarda geliştirdiği Türk Tarih Tezi, aslında yirmi yıldır Ali Reşad'ın sürdürdüğü Fransızcadan aktarılan Aydınlanmacı, ancak TTK'ya göre "Sosyal Darwinist" tarih anlayışını sorguluyordu.

Türkiye'nin siyasal yaşamında Fransız düşüncesinin ayrı bir konumu vardı. Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de Jön Türk devriminin ve Cumhuriyet kuruculuğunun geri planında Fransız Devrimi'nin fikirleri yer aldı. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleriyle 19. yüzyılda tüm dünyaya mal olan Fransız Devrimi bir anlamda devrimlerin anasıydı. 20. yüzyıl Türkiyesi'nde yaşanan gelişmeler bu yörüngenin dışında düşünülemezdi. Yarım yüzyıl içinde Fransa ile ilgili çok geniş bir eski Türkçe yazın oluşmuştu. Fransız Devrimi, ardından Napoleon[4] Osmanlı aydınının ilgi odağıydı. Napoleon üzerine birçok kitap yayımlanmış, hatta Napoleon'un aşk öykülerine yer verilmişti. Fransız Devrimi Meşrutiyet nesillerinin ve Cumhuriyet nesillerinin ana esin kaynağı oldu. Meşrutiyet öğrencisinin defterlerinin kabı Fransız Devrimi'nin ana um-

deleri "hürriyet, musavat, uhuvvet"le süslüydü. Meşrutiyet bozuk paralarının üstünde olduğu gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin armasında da "hürriyet, musavat, uhuvvet" sözcükleri yer aldı. II. Meşrutiyet'in adı "İlan-ı Hürriyet"ti. İttihat ve Terakki Cemiyeti "nigâhbân-ı hürriyet" ya da hürriyetin bekçisiydi. 1908 yılında dünyaya gelenler doğum tarihlerini "hürriyette doğdum" diye belirtir oldular. Cumhuriyet'i hazırlayan kadro işte böyle bir siyasal gelenekten geliyordu.

Atatürk'ün Fransız Devrimi'ne olan tutkusu, 1914 ertesi yeni bir dünya kurulurken her geçen gün arttı. Gazi, Fransız Devrimi'nin yıldönümünde, Büyük Taarruz öncesi 14 Temmuzu 1922'de "Mücadele-i milliyyemiz Fransız ihtilâl-i kebiri gibi istihsâl-i hakk içindir" diyecekti.[5] Atatürk, tüm eğitimi boyunca Kıta Avrupası, özellikle Fransa kaynaklı eserler okumuş, tarihi büyük ölçüde Fransız yazarlardan öğrenmişti. Bunlar arasında Charles Seignobos'un eserleri ön planda yer alıyordu. Seignobos'u Türkçeye kazandıran ise Ali Reşad'dı.

Meşrutiyet yıllarında geleneksel Osmanlı tarihçiliğinden ulusal tarihçiliğe geçişte dört tarihçi ön plana çıkıyordu. Bunlar, Ali Reşad, Diran Kelekyan, Ahmet Refik (Altınay) ve Fuat Köprülü idi. Pozitivist tarihyazıcılığının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk temsilcisi Ali Reşad'dı. Charles Seignobos'u, Ernest Lavisse'i, Alfred Rambaud'yu hatmetmiş, eserlerini Türkçeye çevirmişti. Fransız tarihçiliğini bu denli yakından izleyen bir tarihçinin pozitivist tarih anlayışını benimsemesi, o doğrultuda eserler vermesi doğaldı.

Ali Reşad çalışkan bir yazardı. Batı'yı yakından izlemiş, Fransız tarihinin ve tarihçiliğinin izdüşümünü Türkiye'ye yansıtmış bir müderristi. Tüm dünyayı Fransa yörüngesine oturtan bir Osmanlı aydınıydı. 1877'de bugün Bulgaristan topraklarında bulunan Lofça'da doğmuş, İstanbul İdadîsi'ni bitirdikten sonra Mülkiye'ye girmişti. 1897'de mezuniyeti ertesi Maarif Nezareti Muhasebe Kalemi kâtipliğine tayini çıkmıştı. Meşrutiyet'e kadar bu görevin yanı sıra Eğrikapı Merkez Rüşdiyesi, Darülmuallimin-i İbtidaiyye, Vefa, Kabataş idadîleriyle Galatasaray sultanîsinde tarih muallimliği yapmıştı. Meşrutiyet'le birlikte Mercan İdadîsi müdürlüğüne, ardından İstanbul Leyli İdadîsi müdürlüğüne atanmıştı. 31 Ekim 1909'da İstanbul Vilayeti Maarif Müdürü olmuştu. 1912'de Darülmuallimin-i Aliye müdürü, bir yıl sonra Maarif Nezareti Meclis-i Maarif azası ve Cihan Harbi ile birlikte Darülfünun Edebiyat Fakültesi Kurun-ı Vusta ve Kurun-ı Cedide, bugünkü dille ortaçağ ve yeniçağ tarih müderrisliğine getirilmiş-

san Hakları Beyannamesi, o günkü adıyla "Beyanname-i Hukuk-ı Beşer" bu ders kitabında ayrıntılarıyla yorumlanıyordu.

İdadî ve sultanî mekteplerinin son sınıflarına yönelik, diğer bir deyişle lise son sınıfları için düzenlenmiş bu kitapta yer alan Fransa ve Fransız Devrimi, bir önceki sınıflar için de geçerliydi. Ali Reşad'ın sultani mektepleri "fünun" ve edebiyat şubeleri on birinci sınıfı için hazırladığı 18. yüzyıl ağırlıklı *Kurun-ı Cedid Tarihi*'nin (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333) önemli bir bölümünde de Fransız Devrimi işleniyordu. 647 sayfalık kitabın 389 sayfası Avrupa'ya ayrılmıştı; bunun 137 sayfası Fransız Devrimi'ni kapsıyordu. İnsan Hakları Beyannamesi bu ders kitabında da, bu kez on yedi maddesi şerhlenmiş şekliyle yer alıyordu. Cihan Harbi yıllarında, insanlığı ateş ve barutun bürüdüğü bir evrede Osmanlı öğrencileri İnsan Hakları Beyannamesi'nin on yedi maddesinden sorumlu tutuluyorlardı.

Ali Reşad'ın Fransa ve Fransız Devrimi'ne tutkusu ilk kitabı *Dreyfus Meselesi ve Esbâb-ı Hafiyyesi* (İstanbul: A. Asaduryan Matbaası, 1315) ile başlamıştı. Bu kitapta ilk kez "anti-semitizm" "museviyyet düşmanlığı" adı altında eleştirilmişti. Alfred Dreyfus, avukatı Mösyö Labori ve ünlü yazar Victor Hugo, Ali Reşad ve kitabın diğer yazarı İsmail Hakkı'ya gönderdikleri kart ve mektuplarda "hakikat ve adalete hizmet maksadiyle" yayımladıkları kitap nedeniyle her ikisini de kutlamışlardı. Victor Hugo'nun mektubu ünlü deyişiyle son bulmuştu: "Hakikat ilerlemektedir. Hiçbir şey onu tevkif edemez." (La vérité est en marche et rien ne l'arrêtera.)

Ali Reşad, ders kitaplarında Fransız Devrimi'ni ayrıntılı bir şekilde ele almanın yanı sıra devrim üzerine iki eser vermişti. İlki Fransız *İhtilâl-i Kebiri* (İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası, 1327) adı ile yayımlanmıştı. Bu kitap 184 sayfa tutmuştu. İkincisi ise bu güne kadar Fransız Devrimi üzerine Türkiye'de yayımlanan en kapsamlı kitaptı. 919 sayfalık *Mufassal Musavver Fransız İhtilâl-i Kebiri* (Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1331) başlıklı kitap 1915 yılında basılmıştı. Bu kitapta 1914 tarihli Diran Kelekyan çevirisinden bir yıl sonra, İnsan Hakları Beyannamesi'nin "Beyanname-i Hukuk-ı Âdem ve Ehl-i Vatan" adı altında tam metin yeni bir çevirisi yer almıştı.

Ali Reşad, II. Meşrutiyet'e damgası vuran, Cumhuriyet'e açılan yolu aydınlatan, Cumhuriyet fikirlerini besleyen, Türk Devrimi'nin ortamını tarih bağlamında hazırlayan yazarlardan biriydi. Türk Devrimi ile Fransız Devrimi'nin köprüleri onun saye-

دريفوس مسئله سی
و
اسباب خفیه سی
محررلری
علی رشاد اسماعیل حقی
استانبول
١٣١٥

Ali Reşad'ın Fransa ve Fransız Devrimi'ne tutkusu ilk kitabı *Dreyfus Meselesi* ve *Esbâb-ı Hafiyyesi* ile başlamıştı. Bu kitapta ilk kez "anti-semitizm" "museviyyet düşmanlığı" adı altında eleştirilmişti.

sinde atılmıştı. Pozitivist tarih anlayışı onunla bu topraklarda yer etmişti. Ali Reşad'ın eserlerinin büyük çoğunluğu Seignobos'tan esinlenmişti. Ve belki de bugün "intihal" diye niteleyebileceğimiz türdendi. Ancak, Türkiye'de tarihçilik bu çevirilerle dünya tarihiyle eklemlenebilmiş, bu eserler sayesinde içbükey bir tarih anlayışı dışbükey bir boyut kazanmıştı.

"Sosyal Darwinist" Tarih

30'lu yıllarla birlikte gündeme gelen alternatif "Aydınlanma" arayışlarında en sert eleştiriler Ali Reşad'a yöneldi. 1932 yılında Birinci Tarih Kongresi'nde Ali Reşad'ın tarih kitaplarını ve tarihsel yöntemini Yusuf Akçura sert bir biçimde eleştirecekti. Gerekçesi ise tarih kitaplarının aşırı Avrupa merkezli oluşuydu. Kitaplar bir tür Sosyal Darwinizm içeriyordu. Fransa merkezli bir tarih anlayışı son kertede sömürgecilik ve emperyalizmi göz ardı

Ali Reşad'ın eserlerinde Avrupa tarihi ve özellikle Fransa tarihinin tuttuğu geniş yer, Cumhuriyet'i kuran kadroların nasıl bir tarih formasyonundan geçtiklerini göstermesi açısından önemliydi. Hazırladığı ders kitaplarında Fransız Devrimi ana ekseni oluşturuyordu.

ediyordu. 1930'lu yıllarda tarih ders kitapları sil baştan ele alınacak, zaman ekseninde çok daha gerilere gidecek, Avrupa tarihine sınırlı ölçüde yer verilecekti. Hatta 1931 baskısında dört ciltlik tarih ders kitaplarının çağdaş dönemi kapsayan üçüncü cildinin ilk baskısı Avrupa tarihine tek bir satır ayırmayacaktı. Daha sonraki yıllardaki baskılarda bu açık giderilecek ve Avrupa tekrar kapsanacaktı.

Cumhuriyet Türkiyesi'nin tarih anlayışında 1929 ile 1931 arası bir geçiş evresiydi. Bu bir anlamda 30'lu yıllarda gerçekleştirilecek "kültür devrimi"nin başlangıcıydı. Bir yandan dilde ve tarihte köklü dönüşümlere gidilirken öte yandan "putlar" kırılıyordu. Bu süreç aslında *Resimli Ay*'da Nazım Hikmet'le başlamıştı. Ancak, kısa sürede Kemalizm de aynı üslubu benimseyecek, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp 30'lu yıllarda, Atatürk'ün ölümü ertesine kadar çok sert eleştirilere tabi tutulacaktı. "Türk büyükleri" ancak 1939 ertesi geçmişteki saygınlıklarını kazanacaklardı.[6]

30'lu yılların kültür devrimi Mustafa Kemal'in eseriydi. Köklü dönüşümlerde Atatürk'ün önemli bir rolü vardı. Türk Ocakları'nın kapatılması, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşu ve ders kitaplarının yeniden yazımı bu tarihlere rastlıyordu. Ali Reşad'ın temsil ettiği liberal ulusçuluğu savunan, ancak önemli ölçüde Avrupa merkezli "Aydınlanmacı" tarih anlayı-

şı bir kenara bırakılıyor, tarih binlerce yıl geriye, "tarihöncesi"ne çekiliyordu. "İslam ve İslam medeniyetleri" dışlanarak Orta Asya kökenli "Türk tarihi" öne çıkarılıyordu. Bu karşıtlığı Maarif Vekâleti'nin Ali Reşad'a 1929 tarihinde lise III. sınıfları için hazırlattığı *Umumî Tarih* kitabıyla, yine Maarif Vekâleti'nin 1931 yılında ilk baskısı 25.000 olan liseler için dört ciltlik tarih kitapları arasındaki farkta bariz bir biçimde görmek mümkündü.

Ali Reşad'ın 1929 tarihli lise 3. sınıflar için *Umumî Tarih* kitabı "Asr-ı hâzırı ihzar eden amiller" yani çağdaş dünyayı hazırlayan unsurlar adını taşıyordu. Daha ilk sayfalardaki resimlere bakmak bile konunun içeriğini anlamaya yetiyordu. Ders kitabında yer alan resimler "Monteskiyö (Montesquieu)", "Volter (Voltaire)", "Didero (Diderot)" ve "Jan Jak Russo (Jean-Jacques Rousseau)"ya aitti. Bu dört filozofun her biri kitapta eserleri başta olmak üzere ayrıntılı bir biçimde ele alınıyordu. Keza "iktisatçılar" alt başlığıyla "Kene (François Quesnay)", "Gurne" (Vincent de Gournay) ve onun düsturu "Laissez faire, laissez passer", Türkçesiyle "herkes imalâtta ve icra-yı ticarette serbest bırakılmalıdır", "Turgo (Anne-Robert-Jacques Turgot)" ve son olarak "Edimburg Darülfünunu Felsefe Muallimi Adam İsmit" (Adam Smith) ve ünlü eseri *Wealth of Nations* (Milletlerin Zenginliği) kitabın ilk bölümünde yer alıyordu.

Kitabın ikinci konusu "Yeni Demokratik Devletler"di. Burada "Şimalî Amerika'da İngiliz müstemlekelerinin isyanı" başlığı altında ABD'nin kuruluş öyküsü veriliyordu. Yedi sayfalık bu bölümün son kısımlarında 1787 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile birlikte "Vaşington"un (Washington) resmi yer alıyordu. "Yeni Demokratik Devletler"in bir sonraki konusu ise "Fransız Büyük İhtilâli" idi. Bu konuya 41 sayfa ayrılmıştı. "Mari Antuvanet ve çocukları", "On Altıncı Lui", "Turgo" "Neker", "Etajeneronun küşat merasimi", "Kamil Demulen," "Bastilin zaptı", "Mirabo", "Robespiyer", "Danton", "Napolyon" ve "Napolyon"un mezarı bu bölümde yer alan resimlerdi. Kitabın üçüncü bölümü "On dokuzuncu Asır Bidayetinde Türkler"di. 48 sayfalık Fransız Devrimi'nden sonra bu bölüm 18 sayfaydı. Yani Osmanlı devletine ayrılan sayfa sayısı Devrim Fransası'nınkinin üçte biri oranındaydı. Bir sonraki bölüm tekrar Avrupa tarihiydi. "Viyana Kongresi ve kongreden sonra Avrupa" 30 sayfa idi. Altıncı bölüm "Restorasyon Devrinde Fransa ve İngiltere", yedinci bölüm "On Dokuzuncu Asrın Birinci Nısfında Sınaî İnkılâp", sekizinci bölüm "1830 İhtilâli – İngiltere", dokuzuncu bölüm "Fransa'da ve Başka Memleketlerde 1848

İhtilâlleri," onuncu bölüm "Fransa'da İkinci Cumhuriyet ve İkinci İmparatorluk", on birinci bölüm "1848'den Sonra Milliyet Fikrinin Tezahürleri – İtalyan İttihadı, Alman İttihadı", on ikinci bölüm "Fransa-Almanya Harbi" idi. Ancak on ikinci bölümde, o da kısmen, Türkiye tarihine dönülüyordu. Bu bölümün başlığı "Kırını Seferi" idi. Kitabın yarısını geçtikten sonra on üçüncü bölüm olarak "Tanzimat Devri"ne yer veriliyordu. Beş sayfalık Tanzimat'ın ardından tekrar Avrupa'ya dönülüyordu. On dördüncü bölüm "19. Asrın İkinci Nısfında Rusya", on beşinci bölüm "Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu", on altıncı bölüm "Almanya İmparatorluğu", on yedinci bölüm "Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet", on sekizinci bölüm "İngiltere", on dokuzuncu bölüm "İspanya-İsviçre", yirminci bölüm "19 uncu Asrın İkinci Nısfında Avrupa'nın Sanayi, Ticaret ve Fikir Sahasında Terakkiyatı", yirmi birinci bölüm "Avrupa'dan Başka Kıtalarda Avrupalılar" konularını işliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na yirmi ikinci bölümde tekrar dönülüyor ve "Tanzimat'tan sonra Osmanlı İmparatorluğu" konusuna 22 sayfa ayrılıyordu. Yirmi ikinci bölümde "Umumî Harp" adı altında 1914-1918'e yer verilmişti. Ancak, bu savaş bahsinde "Umumî harbe iştirakimiz" alt başlığı altında bir sayfa ayrılmıştı. On bir sayfalık Cihan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun payına bir sayfa düşmüştü. Sanki Osmanlı devleti Cihan Harbi'nde yoktu. Yirmi dördüncü konu olarak "Türkiye Cumhuriyeti" işleniyordu. Bu konuya da 15 sayfa ayrılıyordu. Pedagojik açıdan Türkiye Cumhuriyeti ile kitabın sona ermesi beklenirken kitabın son sayfaları yirmi beşinci konu olarak "Avrupa'da Yeni Devletler ve Yeni Teşkilât, İçtimaî ve İktisadî Tahavvüller" konusuna ayrılıyordu.

Kısaca kitap sanki Fransa eğitim sistemi için hazırlanmıştı. Ali Reşad Üçüncü Cumhuriyet Fransası'nın tarih kitaplarını kimi kez satır satır Türkçeye çeviriyor ve ders kitaplarını hazırlıyordu. Bu nedenle ders kitapları Türkiye'den çok Fransa'daki gelişmelere yer verir olmuştu. Sayısal olarak, 1929 yılında lise son sınıfı öğrencilerinin 310 sayfalık tarih ders kitabında Türklere ayrılan sayfa sayısı 56 idi. Bir diğer deyişle kitabın yüzde 82'si Avrupa ve kısmen dünya tarihine ayrılmış, yüzde 18'i Türkiye konusunu işlemişti. Böylece Meşrutiyet yıllarından beri gündemde olan eğitime yönelik tarih kitapları büyük ölçüde III. Cumhuriyet Fransası'ndan esinlenmişti. Özellikle Seignobos ve Langrois'nın görüşleri doğrultusunda "Aydınlanmacı" ve Avrupa merkezli bir "çağdaş tarih" anlayışı ders kitaplarında hâkim bir konum elde etmişti.

Türk Tarih Kurumu'nun 30'lu yıllarda geliştirdiği Türk Tarih Tezi, aslında yirmi yıldır Ali Reşad'ın sürdürdüğü Fransızcadan aktarılan Aydınlanmacı, ancak TTK'ya göre "Sosyal Darwinist" tarih anlayışını sorguluyordu.

Yusuf Akçura ve 1932 Kongresi

Tarih-i Osmanî Encümeni Cumhuriyet yıllarında Türk Ocakları çatısı altında Gazi'nin himayesinde Türk Tarihi Tetkik Encümeni'ne dönüşmüş ve *Türk Tarihine Methal* başlığı altında, "millî tarih" açısından o güne kadar incelenmeyen birçok önemli ve "kadim" devir saptanmıştı. Bunun yanı sıra yazılacak büyük Türk tarihine esas teşkil edecek notlar fasiküller halinde "Türk Tarihinin Ana Hatları" unvanıyla bilim çevrelerinin incelemesine sunulmuştu. Türk'ün uygarlık tarihindeki büyük rolü ve diğer ırklar için "ana ve mürebbi ırk" görevi üstlenmesi, "milliyet" fikirlerinin derinleşmesi ve gelişmesi hedeflenmişti.[7]

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti –ki kısa bir süre sonra Türk Tarih Kurumu adını alacaktı– Atatürk'ün bizzat yönlendirdiği bir kuruluştu. Atatürk, yeni bir tarih anlayışını ancak ortak çalışmalarla, günün ihtiyaçlarını karşılayacak bir üslupla gerçekleştirebileceğine inanıyordu. Nitekim kısa bir sürede cemiyet ilk kongresini toplamış ve bu kongre Türkiye'de tarihçilikte bir fay hattı oluş-

turacak köklü dönüşümlere neden olmuştu. Kongrenin ana yönelimi o güne kadar Tanzimat sonrası giderek güç kazanan ve II. Meşrutiyet'le birlikte tüm eğitim sistemini kuşatan "Aydınlanmacı" tarih anlayışını sorgulamak, bu tarih anlayışının Avrupa'nın üstün uygarlık anlayışını telkin eden bir bakış açısına sahip olduğunu kanıtlamaktı. Nitekim konuşmaların büyük çoğunluğunda bu tür bir eleştirel yaklaşım hâkimdi.

Birinci Türk Tarih Kongresi'nde ilk söz alanlardan biri Türk Tarih Tetkik Cemiyeti Başkanı Yusuf Akçura idi. Konuşması Avrupa merkezli tarih anlayışına "reddiye" niteliğindeydi. Akçura'ya göre, Ali Reşad ve "tarih-i umumî" yazan diğer tarihçiler, Fransız tarih kitaplarını küçük değişikliklerle aynen Türkçeye çevirmişlerdi. Bu yazarlar Batı'da üretilmiş tarih kitaplarında vurgulanan olayları, bunların akış silsilesini ve bu silsileden hedeflenen amaçları yeterince incelemeden, üzerlerinde bir süre düşünmeyi pek de gerekli görmeden kendi eserlerine aktarmışlardı. Bunun sonucu olarak, okullarımızda düne kadar resmî ders kitapları olan bu kitaplarda Fransız tarihçilerinin belirli amaçlar güderek kurguladıkları tarih egemen olmuştu. Daha açık bir ifadeyle, Türk okullarında düne kadar Avrupa'nın ve bilhassa Fransa'nın dünya görüşü okutulmuş ve telkin edilmişti.[8] Bu eleştirileri yaparken Ali Reşad'ı hırpalamak istemediğini, amacının düne kadar okullarımızda egemen olan ve yetiştirilen nesilleri millî amaçlardan uzaklaştırabilecek nitelikteki tarih eğitim tarzını anlatmak ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti bünyesinde gösterilen çabanın önemini ve gereğini vurgulamak olduğunu kaydediyordu.[9] Ardından bir karşılaştırmaya gidiyor, Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk döneminde Batı taklitçisi bir tarih benimsenirken başka ülkelerde tarihin nasıl okutulduğunu ele alıyordu. Bunu yaparken de tarihin soyut bir bilim olmadığını, tarihin yaşam için olduğunu belirtiyordu: Tarih ulusların varlıklarını korumak ve güçlerini geliştirmek için vazgeçilmez bir unsurdu. Ünlü Fransız tarihçisi Lavisse'e gönderme yaparak, Alman okullarında öğrencinin vatanperverlik hissini güçlendirecek tarzda okutulan tarihi örnek gösteriyordu. Lavisse, Fransa ilk ve ortaokullarında da benzer bir biçimde tarih okutulması gereğini vurguluyordu. Fransız Millî Eğitim Bakanlığı Lavisse'in bu görüşlerini kabul etmiş ve tarih programları ona göre düzenlenmişti. Nitekim bu yeni tedrisat programı sayesinde Fransız gençlerinde vatanperverlik hissi uyandırılmış ve Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'nın zaferinde bu hislerin önemli bir rolü olmuştu. Yusuf Akçura bu programla ilgili olarak şu hususu da eklemeyi unutmu-

yordu: "Fransa'nın orta ve ilk mekteplerinde okutulan tarih tamamen objektif değildir. Bir gayeyi temin için okutulmuştur. Ve nihayet bu gayenin teminine de muvaffakiyet hasıl olmuştur."[10]

Yusuf Akçura'ya göre, Avrupa'nın bu "ilmî" metodunu benimsemeyen bir millet varsa o da yakın bir zamana kadar Türklerdi. Türkler amacı ve ana hattını seçemeden Fransız kitaplarını aynen tercüme ederek liselerinde ve ortaokullarında okutuyorlardı. Bu hatalı tavra son verip Avrupalıların tarih eğitiminde kullandıkları doğru usulün tümüyle uygulanmasına "Büyük Hocamızın", yani Atatürk'ün irşadı sayesinde geçilebilecekti. Türklerin dünyaya bakışı, bundan böyle Avrupa gözlükleriyle olmayacaktı. Gözlükler kırılarak çıplak gözle gerçek ve ülkenin çıkarı görülmeye çalışılacaktı. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin yayımladığı ders kitaplarının ayrıntılarında hatalar olabilirdi; ancak kitapların hedeflediği amaç ve o amaca bizi götürecek ana hat doğruydu. Cemiyet, bu eseriyle, ilk evrelerinden itibaren kendi ulusunu, kendi ırkını yörünge olarak almıştı. Ve bütün beşerî olaylara o yörüngeden bakıyordu. Nitekim, Yusuf Akçura'ya göre "bugün Avrupalılar da böyle yapıyorlar"dı.[11]

Yusuf Akçura, benimsenen yeni tarih anlayışını ırk eksenine oturturken ırk sorununa değinmekten de kaçınmıyordu. Irk kuramları sömürgeci ülkeler, emperyalist devletler tarafından icat edilmişti. Arî ırkın diğer ırklara üstünlüğünün çığırtkanlığını yapan Comte de Gobineau idi. Irk kuramı taraftarları Arî ırktan olmayanları aşağı görüyor ve Tanrı tarafından Arî ırka mensup olanlara hizmet etmek için yaratıldıkları fikrini yayıyor ve telkin ediyorlardı. Arî ırka mensup olanlar dışladıklarına insanlık haklarını tanımıyorlardı; zira onları insanla hayvan arasında bir mahlûk addediyorlardı. Bu böyle olunca, bu yarım insanlar Arî ırka mensup olanlar yani "gerçek insanlar" tarafından istihdam edilecek, istismar olunacaktı. Bu da doğal, adeta fıtrat gereği görülecekti. Ve konuşmasını bitirirken şu sözlere yer veriyordu: "Avrupalıların tahakküm gayesini istihdaf ederek [hedefleyerek] ortaya attıkları ırk nazariyesinin ilmî bir kıymeti yoktur. Biz, Avrupa müstemlekeleri haline getirilen memleketlerin ahalisine müstemlekeci milletler nazarından bakacak değiliz; biz bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuku haiz adam evlâtları telakki ediyoruz. Avrupalıları doyurmak ve semirtmek için halk olunmuş bir nevi hayvan sürüleri gibi değil *(Şiddetli alkışlar)*. Buna binaendir ki Avrupalı müelliflerin süsleyip bezeyerek medeniyet naşirliği ve insaniyet hâdimliği

Irk kuramları sömürgeci ülkeler, emperyalist devletler tarafından icat edilmişti. Arî ırkın diğer ırklara üstünlüğünün çığırtkanlığını yapan Comte de Gobineau idi. Yusuf Akçura, benimsenen yeni tarih anlayışını alternatif bir ırk eksenine oturtmaktan yanaydı.

gibi göstermek istedikleri fiil ve hareketlerinin de hakikî mahiyetini görmeye ve göstermeye çalışıyoruz."

Ve Yusuf Akçura şu uyarıda bulunuyordu: "Hasılı Hanımlar, Beyler, bizim tarihte yapmak istediğimiz şey umumî tarihe Avrupalılar tarafından sokulan kıymetleri tetkik ve tenkit ederek bunlara yeni baştan kıymet biçmektir. Arkadaşlar, görüyorsunuz ki, davamız büyüktür. Lakin, şimdiye kadar ortaya attığı büyük davaların hepsini kazanan Emsalsiz Rehberimizin irşatları sayesinde bu davayı da kazanacağımıza bir an tereddüt etmiyoruz" *(Şiddetli ve sürekli alkışlar).*[12]

Dört Ciltlik Tarih Kitabı

İşte Atatürk'ü kültür sorunlarına yönlendiren ve Türk tarihini yeni baştan yazmaya sevk eden saik buydu. Yukarıda 1929 tarihli Maarif Vekâleti ders kitabında yer alan Avrupa ve dünya tarihi bilgilerinden tek bir satır bile 1931'de yayımlanacak ders kitaplarında görülmeyecekti. 1931 baskısı tarih kitaplarında artık çağdaş Av-

rupa yer almıyordu. Çağdaş Avrupa sömürgeciydi ve Cumhuriyet öğrencisinin bundan öğreneceği bir husus yoktu. Bu konuları işleyecek olan dört ciltlik *Tarih* ders kitaplarının üçüncüsünün 1931 baskısı *Tarih III – Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi* Osmanlı devletinin kuruluşuyla başlıyor "Sevr Muahedesi ve Osmanlı Devletinin son parçalanması" ile son buluyordu.[13]

Bu denli bir "reddiye"nin aşırı kaçtığı kısa sürede anlaşılacaktı. Bu cildin ikinci baskısında kitabın alt başlığındaki "Osmanlı-Türk Tarihi" kısmı siliniyor, "Yeni ve Yakın Zamanlar"a dönüştürülüyordu. Böylece Avrupa tarihi tekrar kapsanıyordu.[14] Ancak çağdaş Avrupa'ya verilen ağırlık hiçbir zaman 1929 ölçüsünde olmayacaktı. 1931 travması 1930'lu yılların romantik tarih açılımının başlangıcını oluşturuyordu.

Avrupa merkezli "Aydınlanmacı" tarih anlayışından ayrılış ve alternatif "Aydınlanma" arayışı dört ciltlik tarih kitaplarının her birinde ve her baskısında yer alan önsözde, o zamanki deyişle "mukaddime"de öz bir biçimde ifade ediliyordu. Bu önsöze göre, o güne kadar "Türk tarihi" ülkede en az incelenmiş konulardan biriydi. Mutaassıp tarihçiler bin yıldan fazla süren "İslamlık-Hıristiyanlık" davalarının doğurduğu husumet duygusuyla, bu davalarda yüzyıllarca İslam'ın öncülüğünü yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye çalışmışlardı. Türk ve İslam tarihçileri de Türklüğü ve Türk uygarlığını İslamiyet ve İslam uygarlığıyla kaynaştırmışlardı; İslam öncesi binlerce yıla ait dönemleri unutturmayı "ümmetçilik" siyasetinin gereği ve din gayreti vecibesi bilmişlerdi. Yakın zamanlarda ise Osmanlı devletine dahil bütün unsurlardan tek bir ulus yaratmak hayalini güden Osmanlıcılık akımı da, Türk adının anılmamasını, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesini ilke edinmişti. Bütün bu olumsuzluklar, doğal olarak okul programlarına da yansımış ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve savaşla eşanlamlı tutulması ananesi okul kitaplarına kadar girmişti. Böylece Türk tarihi inkâr edilmiş ve unutturulmuştu. Yeni kurulmakta olan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin aslî görevi işte bu boşluğu doldurmak ve Türk tarihinin gerçeklerinin ders kitaplarında yer almasını sağlamaktı. Bu arada, tarih yazımında son zamanlarda arkeolojinin son derece önemli bir rolü vardı. Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Orta Asya, Kuzey Hindistan, Kuzey Çin ve Güney Sibirya'daki arkeolojik bulgular Türk tarihine yepyeni bir yön kazandırmaktaydı. Ancak bu alanlarda Türkiye'nin daha uzun bir yol kat etmesi gerekiyordu.

Dört ciltlik ders kitabın omurgasını oluşturacak olan bir çalışma daha Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmadan başlatılmıştı.[15] Türk Ocağı bünyesinde yer alan Türk Tarihi Tetkik Heyeti üyelerinden "Tarih ve Medenî Bilgiler Muallimi" Afet Hanım ile Riyaseti Cumhur Umumî Kâtibi Mehmet Tevfik, Çanakkale Mebusu Samih Rifat, İstanbul Mebusu ve Ankara Hukuk Mektebi profesörlerinden Yusuf Akçura, Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip, Bolu Mebusu Hasan Cemil, Ankara Hukuk Mektebi profesörlerinden Sadri Maksudi, Sivas Mebusu Şemsettin (Günaltay), İzmir Mebusu Vasıf ve İstanbul Hukuk Fakültesi profesörlerinden Yusuf Ziya beyler tarafından *Türk Tarihinin Ana Hatları* başlıklı birçok fasikülden oluşan eser ortaya konmuştu. Bu eserin "Türk Tarihine Umumî Methal" ve "Orta Asya'da Türk Tarihine Methal" kısımları, Fransız tarihçilerinden Leon Cahun'un 1873 tarihli, "Fransa'da Arî Dillere Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşeî" başlıklı bir yazısı da sonuna eklenerek, yine *Türk Tarihinin Ana Hatları* başlığıyla 30.000 adet basılmış, başta tarih öğretmenleri olmak üzere geniş bir kesime dağıtılmıştı. Kitabın ilk satırı "Türklerin anayurdu Asya'dadır" idi. Yine bu kitabın ilk sayfalarında şu satırlar yer alıyordu: "Tarih devirlerinden binlerce yıl evvel Türk anayurdunda, şimdi yerleri çöller, kumsallar, bozkırlar, bataklıklar, sığı göller tutmuş engin içdenizler vardı. İlk medeniyetlerin gür filizleri bu denizlerin kıyılarında ve bunlara dökülen derin ırmakların şirin ve feyizli vadilerinde fışkırmıştır."

Türk Tarihinin Ana Hatları ve 1931'de yayımına geçilen dört ciltlik *Tarih* kitaplarının ardından Atatürk'ün direktifleriyle alelacele 2 Temmuz 1932'de Birinci Türk Tarih Kongresi toplanacaktı. Bu kurultayda Türkiye artık Batı'dan uzak, Asya kökenli "Aydınlanması"nı inşa sürecine giriyordu. Bu süreç tarihi çok daha geniş bir eksene oturtmaya, dilbilimden coğrafyaya, antropolojiden arkeolojiye farklı disiplinleri de kapsayacak bir "total tarih" anlayışını benimsemeye yol açıyordu.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti yukarıda belirtildiği gibi Atatürk'ün bir projesiydi. Meşrutiyet yıllarından beri Türk tarihi diye nitelenebilecek yeni bir literatür oluşmaktaydı. Atatürk bunu yakından izliyordu. Son vakanüvis ve Millî Mücadele'ye de katılmış olan Abdurrahman Şeref'in *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye* ile bu değişimin ilk öğelerini görmek mümkündü.[16] Necip Asım'ın *Türk Tarihi*[17], *Orhon Abideleri*,[18] Mehmed Asım'la birlikte yazdığı *Osmanlı Tarihi*,[19] keza Rıza Nur'un *Türk Tarihi*,[20] Rıza Nur'un Çağataycadan naklettiği Ebülgazi Bahadır Han'ın, *Türk*

BEŞER TARİHİNE METHAL

Diğer devirler, daha fazla süratle biribirini takip etmiştir.

Yontma taş devrini, ~~Şarklılar~~ milâttan 12,000 sene evvel atlıyabildikleri halde, Avrupalılar bu tarihten 5,000 sene sonraya kadar bu devri yaşamağa devam etmişlerdir; yani Avrupada milâttan ancak 7,000 sene evvel bu devirden çıkılabilmiştir.

Tunç devri/ ~~en eski medenî~~ ülkelerde, Sumerde milâttan 6:7,000 sene evvel, Mısırda ~~ise~~ ~~bundan sonra~~ başlamıştır. ~~Bu kıtalarda~~ demir devri iptidalarında yazı icat edilmiş ve tarih devri açılmıştır. Avrupada yazı bilinmeksizin, dört muayyen devir geçirilmiştir.

Atatürk, tarihte Türk öğesini her fırsatta ön plana çıkarmaktan yanaydı. Bu nedenle hazırlanan tarih kitaplarında bilfiil düzeltilere gidiyordu. "Şarklılar" yerine "Orta Asya'da Türkler", "en eski medenî ülkeler" yerine "Türklerde ve Türklerin medeniyet kurduğu ülkelerde", "Bu kıtalarda" yerine "Türklerde" sözcüklerini koyuyordu.

Seceresi[21], Ziya Gökalp'in *Türk Medeniyeti Tarihi*,[22] Joseph de Guignes'in altı ciltlik *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Târih-i Umûmiyyesi*[23] Atatürk'ün kitaplığındaki Türk öğesini ön plana çıkaran tarih kitaplarıydı.

Ruşen Eşref anılarında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş hazırlıklarından söz ederken Türkiye'de oluşmuş üç tarih kuramından söz ediyordu. Bunlardan ilki "Tarih-i Osmanî" kuramıydı. Oğuz Han neslinden Kayı Han aşireti ve Ertuğrul Gazi ile Anadolu'ya yerleşim süreci milleti oluşturmuştu. Bu kurama en parlak övgü Namık Kemal'den gelmişti. İkincisi ise İkinci Meşrutiyet yıllarında Ziya Gökalp'in "pergeli epey daha gerilere açıp" daireyi Turan sisleri ile Ergenekon, Börteçene, Alangoya efsanelerine uzanacak kadar genişleten Türkçülük kuramıydı. Millî varlığı Alangoya, Maral efsanelerine, Bozkurtlara, "totem"lere, "mit"lere, "kaos"a, "nebüloz"a bağlayan bir anlayış ve anlatış, "mistik ve metafizik" bir görüştü. Üçüncüsü ise, Atatürk'ün Türk Tarih Cemiyeti ile birlikte gündeme getirdiği açılımdı. Ruşen Eşref'e göre "fizik ve realist bir seziş ve araştırma"yı içeren bu arayış, tarih bilimini büyük tabiat olaylarına, kitlesel akınların ve yeryüzünde iz bırakmış göç yolların keşfine, jeolojiye, antropolojiye, kraniyolojiye, kronolojiye, filolojiye ve dilbilime uygun gelen araştırmalara dayandırma girişimiydi. Hazırlık çalışmalarında başvurulan ve Atatürk'ün kitaplığında yer alan yayınlar, dünyada 20. yüzyılın başından itibaren çığır açmış, Henri Berr'in

Cumhuriyet, Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel gibi tarihçilerin çığır açan Annales ekolüne de temel oluşturan Henri Berr'in "uygarlığın evrimi" dizisinden esinlenerek yeni bir tarih anlayışını gündeme getiriyordu.

yönettiği kitap dizisi *L'evolution de l'humanite* idi. Türk Tarih Cemiyeti'nin kuruluş evresinde çalışan Vasıf Çınar, Reşit Galip, Yusuf Ziya, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Hikmet Bayur, Hasan Cemil Çambel, Afet İnan ve Tevfik Akbıyık gibi isimlerin yer aldığı bir kurucu heyet, *L'evolution de l'humanite* serisinden yola çıkarak Atatürk'ün yönetiminde Türkiye için yepyeni bir tarih kurgulama çabası içindeydi. Artık Cumhuriyet Türkiyesi'nde tarih anlayışı geçmişin siyasal-diplomatik dar çerçevesine sıkışmış tarih görüşlerini terk ediyor, Fransa'da Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel gibi tarihçilerin çığır açan Annales ekolüne de temel oluşturan Henri Berr'in "uygarlığın evrimi" dizisinden esinlenen yeni bir tarih anlayışını gündeme getiriyorlardı.

Sonuç

Atatürk'ün, büyük olasılıkla Afet Hanım aracılığıyla keşfettiği *L'evolution de l'humanite* dizisinden önce dünya tarihiyle ilgisi büyük ölçüde Fransız III. Cumhuriyet'in klasik tarihçileriyle sınırlıydı. Bunun tek istisnası H. G. Wells'in dünya tarihiydi.[24] Wells'in kitabı insanlığın kökenini uhrevî bir şekilde Âdem-Havva'ya bağlayan tarih anlayışını köklü bir değişime uğratıyor, "fezada dünya, zaman itibarıyla dünya" "ilk canlı mahlûklar" "tabii ıstıfa ve nev'lerin istihalesi" gibi konulara girerek o güne kadar tarihçiliğimizde tartışılmamış konuları içeriyordu. Nitekim Atatürk'ün de işaretlediği bir paragrafta artık tarihçiliğin jeologların, paleontologların, embriyologların, her kesimden doğa bilimcilerinin, ruh-

bilimcilerinin, etnologların, arkeologların, filologların ve tarih uzmanlarının ortak çalışmalarıyla şekilleneceğini kaydediliyordu. Geçen yüzyılın tarihi "sırf kitabî" bir tarihti. Bütüncül tarihe şüpheli belgeler ilave etmenin ötesine geçmiyordu. Atatürk'ün tarihöncesine ilgisi büyük ölçüde H. G. Wells'in kitabından ve o sıralarda giderek güç kazanan fizik antropoloji ve tarihöncesi ya da prehistorya çalışmalarından kaynaklanacaktı. Irk sorunsalı özellikle Kıta Avrupası'nda iki dünya savaşı arası bilim dünyasına damgasını vurmuştu. Gobineau'nun tezleri giderek yaygın bir konum elde etmiş, Türkler de bundan nasibini almıştı.

Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tetkik Cemiyeti umumî kâtibi Dr. Reşit Galip, konuşmasında Avrupa karşıtı görüşlerini yine ırk sonunu ışığında değerlendiriyordu. 20. yüzyılın başına kadar değişik ırk tasniflerini gözden geçirmiş ve bunların hemen hepsinde Türk ırkının Moğol camiasına ve sarı derililer arasına sokulduğunu görmüştü. Bu inat ve ısrar sürgit devam ediyordu. Nitekim kongrenin toplandığı 1931 yılında yayımlanan Dr. Rene Verneau'nun *L'Homme, races et coutumes* adlı eserinde Türk ırkı sarı ya da mongolik ırklar gurubuna alınmaya devam ediyordu. Kitapta bu grubun vasıfları şu şekilde saptanıyordu: "Bazen yeşil zeytin rengine kadar varan sarı renk, genellikle ortadan aşağı boy, siyah, kalın, dik ve sert saçlar, pek az ve seyrek sakal... Elmacık kemikleri çehreye bir dörtgen şekli verecek surette hem öne, hem yana pek çıkıntılı, göz kapakları arasındaki açıklık pek dar, gözler küçük ve çekik, burun zencilerde olduğu kadar ölçüsüz surette yassı olmamakla beraber hafif bir çıkıntı halinde ve genişliğine nispetle kısa..."[25] İşte Batı bilim dünyasında Türk tanımı bu şekilde oluşuyordu.

Irk konusunda Türklerin dört elle sarıldıkları bilim dalı fizik antropoloji olacaktı. Türkler için yapılan sarı ırk tanımı ancak fizik antropolojinin bulgularıyla alt edilebilirdi. Bu nedenle fizik antropoloji iki dünya savaşı arası Türkiye'de en gelişkin bilim dalı olacaktı. Tüm otuzlu yıllar dil ve tarih kongreleri fizik antropolojinin verileri üzerine odaklanacaktı. Cumhuriyet, o sırada Avrupa'da birçok ülkede gündeme gelmiş olan, kendi "yeni insan"ını yapılandırma sürecine girmişti. Bunun en başta gelen yöntemi ise yeni bir kimlik oluşturmaktı. Tarih anlayışı ile yola çıkılacak, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ile yepyeni bir geçmiş inşa edilecekti. Ancak, bu noktada paradoksal bir gelişme de yaşanacaktı. Rejimin giderek içine kapanmasına karşın bu on yıl aynı zamanda tarihçiliğimizde disiplinlerarası bir dönemi başlatacaktı.

Notlar

1. John Maynard Keynes, *Versay sulhunun neta'ic-i iktisadiyyesi*, Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1338. (Ali Fethi Okyar'ın çevirisi) 152 sayfa.
2. Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford University Press, 2007.
3. Köprülüzade Mehmed Fuad, *Türkiye Tarihi – Medhal – Türk Âlemi*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1923.
4. Örneğin Napoleon'la ilgili birkaç kitabı kaydedelim: Ebüzzıya Tevfik, *Napolyon*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1299; Napoleon Bonaparte'dan Ahmed Refik, *Napolyon'un Asâr-ı Müntahabesi*, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiyesi Matbaası, 1318; Mahmud Nacim, *Napolyon Bonapart*, İstanbul: Kadınlar Dünyası Matbaası, ty.; *Napolyon Bonapart'ın Menfa Yadigârı yahud Saint-Hellen adasındaki Metrukat-ı Kalemiyyesinden*, İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 1327; *Napolyon* (İbrahim Alaeddin), İstanbul: Akşam Matbaası, 1927.
5. "Fransız ıyd-i millîsi münasebetiyle başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın irad ettiği nutk-ı mühim, *Tevhid-i Efkâr*, 19 Temmuz 1922. Gazi bu konuşmasında "Fransız ihtilâl-i kebir ordularının sırr-ı zaferini bilenler aynı heyecan ile çarpan kalplerden mürekkep millî ordumuzun nelere kadir olabileceğini kolaylıkla tahmin edebilirler" diyecekti.
6. Behçet Kemal Çağlar'a göre, Tevfik Fikret, "bizim millet ve memleket rüyalarımızı zaman zaman yarım yamalak görmüş ve çok iyi sayıklamış bir adam"dı. Hiçbir zaman bir imanın tam adamı olabilmiş değildi. O'nun fazileti, ucuz bir faziletti. Biraz karışık görünen bir hadiseye hiç karışmamak, biraz çamurlu görünen bir yola hiç düşmemek, burnunu koku gelmeden günlerce evvel tıkamak, günlerce evvel 'öf' demeye başlamak, bir kocakarı titizliğinden başka bir şey değildi." Çağlar, Tevfik Fikret'in halka acıyışını, kendini ondan bir şey, bir parça sayarak değil, fazla yükletilmiş bir mandaya acımak gibi olduğunu söylüyordu. Behçet Kemal Çağlar, "Tevfik Fikret Hakkında Düşüncemiz," *Yücel*, yıl 5, cilt 10, sayı 57, s. 107.
7. "Türk Tarihini Tetkik Encümeni," *Türk Yurdu*, 21. yıl, Mart 1931, sayı 39, cilt 6/26, s. 64.
8. T.C. Maarif Vekâleti, *Birinci Türk Tarih Kongresi – Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir – Konferanslar-Müzakere Zabıtları*, yy., ty., s. 598.

   Yusuf Akçura o günkü dille eleştirilerini şöyle sıralıyordu: "... Ali Reşat Bey ve diğer tarih-i umumî telif eden meslektaşlarımız, Fransız tarih-i umumî kitaplarını pek cüz'î tadillerle aynen tercüme etmişlerdir. Onların zikrettikleri vakıâları, o vakıâların teselsül tarzını ve bu teselsülden istihdaf ettikleri gayeleri iyice ten-

kit süzgeçinden geçirip üzerinde bir müddet düşünmeye pek de lüzum görmemişlerdir. Bunun neticesi olarak mekteplerimizin düne kadar resmî ders kitapları olan bu kitaplarda Fransız tarihçilerinin muayyen gayelerine göre yapılan inşaî tarih hâkim ve nafiz bulunmaktadır. Daha açık bir ifade ile, Türk mekteplerinde düne kadar, dikkatsizlik eseri olarak, Avrupa'nın ve bilhassa Fransa'nın dünyaya nazarı tedris ve telkin olunmuştur."

9. T.C. Maarif Vekâleti, *Birinci Türk Tarih Kongresi – Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir – Konferanslar-Müzakere Zabıtları*, yy., ty., s. 602.
"Maksadım, hayatının son günlerine kadar mekteplerimiz ve kitaplarımız için sabır ve gayretle çalışan faziletli meslektaşımı, merhum Ali Reşat Beyi hırpalamak değildir; maksadım, düne kadar mekteplerimizde hâkim olan ve yetiştirmekte olduğumuz nesilleri millî gayelerden uzaklaştırabilecek mahiyette bulunan tarihin tedrisi tarzını anlatmak için misal göstermek ve bugün umumî tarihte yaptığımız yeni mesainin ehemmiyet ve lüzumunu tebarüz ettirmektir."
10. T.C. Maarif Vekâleti, *Birinci Türk Tarih Kongresi – Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir – Konferanslar-Müzakere Zabıtları*, yy., ty., s. 605-606.
11. T.C. Maarif Vekâleti, *Birinci Türk Tarih Kongresi – Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir – Konferanslar-Müzakere Zabıtları*, yy., ty., s. 606.
12. T.C. Maarif Vekâleti, *Birinci Türk Tarih Kongresi – Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir – Konferanslar-Müzakere Zabıtları*, yy., ty., s. 606-607.
13. *Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
14. *Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlar*, ikinci baskı, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
15. Afet İnan anılarında şu bilgiyi veriyor: "2 Temmuz 1923'de ilk kongresini Ankara Halkevi'nde yapan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri, bir yıl süreyle, hemen daimi olarak Atatürk'ün yakın ilgisiyle ve bazen onunla beraber Ankara, İstanbul, Yalova'da çalışmışlardır. *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitap ile orta ve liseler için basılan tarih kitapları bu çalışmalar arasındadır." *Prof. Dr. Afet İnan*, yayına hazırlayan Arı İnan, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s. 119-120.
16. Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, 2 cilt, İstanbul: Karabet Matbaası, 1315-1318.
17. Necip Asım, *Türk Tarihi*, 1. Cilt, nâşiri: Hasan Ferit, İstanbul, 1916.
18. Necip Asım, *Orhon Âbideleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1340.
19. Necip Asım, Mehmed Arif, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Orhaniyye, 1335.
20. Rıza Nur, *Türk Tarihi*, 12 cilt, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1924-1926.
21. Ebülgazi Bahadır Han, *Türk Şeceresi – Şecere-i Türki*, Çağataycadan nakleden Dr. Rıza Nur, İstanbul: yayınlayan Maarif Vekâleti – Matbaa-i âmire, 1925.

22. Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: Maarif Vekâleti – Matbaa-i Amire, 1341.
23. Joseph de Guignes, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Târih-i Umûmiyyesi*, 6 cilt, Mütercimi: Hüseyin Cahid, İstanbul: Tanin Matbaası, 1923.
24. Herbert George Wells, *Cihan Tarihinin Umumî Hatları*, 5 cilt, İstanbul: Maarif Vekâleti, 1927-1928. "Bu kitabın binlerce jeolojistlerin, paleontolojistlerin, ambriyolojistlerin ve her sınıftan tabiiyat alimlerinin, ruhiyatçıların, etnolojistlerin, arkeolojistlerin, filolojistlerin ve tarih mütehassıslarının son yüz sene zarfında keşf ettikleri şe'niyet saha-i rüyetinin revan bir ifadesinden fazla bir şey olduğunu iddia etmek abes olur. Bir asır evvelki tarih sırf kitabî bir tarihti. Kitabi müverrih bu gün, oldukça kerhen, kabul ediyor ki, kendi mevkii vasi heyet-i umumiyyeye şüpheli vesikalar ilave etmekten ibarettir, s. VIII.
25. Dr. R. Verneau, *L'Homme, races et coutumes*, Paris: Librairie Larousse, 1931, s. 206.

Türklük tarihi O büyük başa minnettardır.

O Türkiye için bir tarih yaptı. Türklük için ise tarih yazdı. Bu tarih yazmasında O'nun yazıcısı ve beraberce okuyanı oldum. Tarihte talebesi idim. Beraber okuduğumuz kitaplar sayısızdır. Bu çalışma 1929'da başladı. Türk Tarih Kurumu bu çalışmalar neticesinde doğdu. Kurum ilk kongresini (1931) O'nun yakın alâkası ve takibi altında başardı. Türk Tarih Tezi ilk olarak bu kongrede ortaya atıldı ve münakaşa edildi. Memleketin bütün tarih muallimleri, tarih âlimleri, bunda hazır bulundular. Mekteplerin dört ciltlik tarihi bunun sonunda meydana geldi.

Türk Tarihinin Anahatları'nı ve Türklerin medeniyete hizmetlerini tetkik etmek ve yazmak vazifesi Tarih Kurumu'nun başlıca işi olarak Atatürk tarafından verildi.

Hafriyat işleri O'nun teşvik ve himayesiyle başarılıyordu. Hasta yatağında dahi, Türk Tarih Kurumu'nun işleriyle alâkadar olmaktan zevk duyardı. Bir gün Trakya höyüklerinde son çıkan eserlerden bahsetmiştim; o kadar alâkadar oldu ki, "o çıkan eserlerden bana getir göreyim" diye arzu gösterdi. Birkaç parça eşyayı müzeden alarak Saray'a getirdim. Bay Fethi Okyar'la görüşüyordu. Eşyaları istedi, hepsini birer birer gördü. "Devam ediniz, memleketimizin kültür tarihi zenginliğini daha çok bulacaksınız" diyordu. Onun son gördüğü kitap da "Belleten" oldu.

15 Birinciteşrin [Ekim] 1938 Cumartesi akşamı idi. Saat 7 ile 8 arası beni çağırttı. "Bu akşam kendimi daha iyi hissediyorum. Ankara'ya yakında gidebileceğimi ümit ediyorum" diyordu. Çok sevinmiştim. Yine Tarih Kurumu'nun faaliyetinden malûmat almak istedi. Doktorların tavsiyesine göre kendisini çok yormamak istiyordum. Kısaca istediği malûmatı verdim. Bu meyanda *Belleten*'in yeni çıkan nüshasını da söylemiştim. "Onu getir görmek isterim" dediler. *Belleten*'in 5/6 sayılı nüshasını eline alarak yazılarına bir göz gezdirdi ve memnuniyetini beyan etti. İstirahat etmesi için kendisini yalnız bıraktım.

Böylece Atatürk'ün son gördüğü kitap *Belleten* oldu.

Âfet (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), "Atatürk ve Tarih Tezi," *Belleten*, cilt 3, sayı 10, 1 Nisan 1939, s. 243-244.

مفصل
توركـ تاريخى
١٣٣٩

Şemsettin Günaltay'ın *Mufassal Türk Tarihi* adlı 1922-1924 yılları arasında yayımlanan beş ciltlik *magnum opus*'u, II. Meşrutiyet'ten beri biriken İslamî öğeleri de içeren "millî tarih" anlayışına son noktayı koyuyordu.

تورك تاريخى

Rıza Nur'un da on iki ciltlik *Resimli ve Haritalı Türk Tarihi* 1924-1926 arası yayımlanmıştı. Şemsettin Günaltay'ın *Türk Tarihi*'ne oranla daha "popüler" bir üsluba sahipti.

Hem Fuat Köprülü hem de Günaltay, İttihatçı gelenekten geliyordu. İlki edebiyat tarihi, diğeri dinler tarihi konusunda yetkin kişilerdi. Fuat Köprülü de, Şemsettin Günaltay gibi, Ziya Gökalp'in müridiydi. Her ikisi de Millî Mücadele'de Gazi'nin yanında yer almıştı. Ancak Türk Tarih Tezi ile yolları ayrıldı. Köprülü Türkçü romantik bir çizgiden giderek daha eleştirel, evrensel bir tarihe yönelirken, Şemsettin Günaltay "mütedeyyin" bir tarih anlayışından uzaklaşarak pagan Türk Tarih Tezi'nin baş temsilcisi olmuştu.